o nedeginto vaiko kapas greičiausiai yra iš I m.e. tūkst. vidurio.

Eugenija Butėnienė

ŽELMENIŠKĖS PILKAPYNAS

Želmeniškės pilkapynas yra Utenos raj., Nacionalinio parko teritorijoje, Minčios miško 135 kvartale. Kadangi pilkapynas yra miške, jam pavadinimas duotas nuo artimiausio kaimo, Želmeniškės (Prūsų), pavadinimo. Želmeniškės kaimas yra Kazitiškio apylinkėje, Ignalinos raj., prie pat Utenos raj. ribos, o miškas, kuriame yra pilkapiai, jau yra Utenos rajono ribose.

Pilkapynas nebuvo žinomas. Jį atrado, kai kirtimas buvo ariamas jaunuolynui sodinti. Ariant miško plūgu buvo apardyti pilkapių akmenų vainikai. Išverstus akmenis pastebėjo Nacionalinio parko darbuotojai.

1982 m. IEM patikrino, ar iš tikrųjų čia būta pilkapyno, ar dar yra kas nors iš jo likę.

Pilkapynas yra 1 km į PV nuo Želmeniškės kaimo, neaukštoje kalvelėje, nuo kurios 100 m į rytus teka Raudupis. Pilkapiai išsidėstę apie 70x50 m dydžio plotelyje. Atstumas tarp pilkapių nuo 2 m iki 12 m.

Patys pilkapiai labai suplokštėję, sampilų beveik nematyti, apie jų buvimą galima buvo spręsti tik iš išlindusių paskirų akmenų. Buvo suskaičiuoti 9 pilkapiai, tačiau ištyrus paaiškėjo, kad du iš jų buvo šiaip kauburėliai.

Ištirtųjų 7 pilkapių skersmuo 4-9 metrai, aukštis - 0,3-0,6 m. Pilkapiai supilti iš aplinkinio šviesaus smėlio, pagrinde turėjo 10-30 cm storio nelabai tamsios degėsingos žemės sluoksnelį. Visų

pilkapių viduryje buvo prakastos gilesnės ar mažiau gilios duobės.

Visi pilkapiai yra turėję akmenų vainikus, kurie palyginti dar neblogai išlikę, išskyrus pilkapį Nr. 3, kurio vainiko likę tik paskiri akmenys. Vainikai apskriti, jie juosia pilkapio sampilą šiek tiek aukščiau pagrindo, 0,5-1,5 m nuo sampilo krašto. Vainikai krauti iš didesnių akmenų (30-50-60 cm skersmens) vienos eilės, o į tarpus pridėta mažesnių (10-15-20 cm skersmens) akmenėlių. Pilkapio Nr. 1 sampilas iki pat apačios buvo apkrautas žemiau vainiko mažesniais akmenimis, čia akmenų grindinys juosė pilkapio sampilo kraštą 2,5-3 m pločio juosta. Pilkapyje Nr. 2 akmenų vainikas vietomis krautas labai tvarkingai, sustatant vieną šalia kito pailgus didelius akmenis, o į tarpus pridėta mažesnių, taip, kad akmenų vainikas atrodo tarsi tvora, kurios aukštis - 0,75-1 m. Kiek skirtingas buvo pilkapio Nr. 6 vainikas. Jis krautas sampilo pagrinde 0,75-1,2 m pločio kelių eilių iš smulkesnių akmenų (20-30 cm skersmens) juosta. O pilkapio Nr. 9 visas sampilo viršus dar buvo užmestas nedideliais akmenimis. Akmenų vainikai vidinėje pusėje buvo 3-5 m skersmens, o pačiame mažiausiame pilkapyje - Nr. 9 - vos 2 m skersmens.

Be akmenų vainikų, pilkapių sampilai dar buvo aplink apjuosti trimis (pilkapis Nr. 2), keturiomis (pilkapis Nr. 5) ar net penkiomis (pilkapiai Nr. 1, Nr. 6) pailgomis duobėmis. Duobių ilgis - 1,5-4 m, plotis - 1-2 m ir gylis - 0,4-0,8 m. Duobės nuo akmenų vainiko išorinės pusės nutolusios 2-3 m. Jos pripildytos tamsios degėsingos žemės.

Pilkapiuose rasti griautiniai ir degintiniai kapai. Pilkapiuose Nr. 5 ir Nr. 6 rasta po vieną griautinį kapą, pilkapiuose Nr. 3 ir Nr. 7 - po vieną degintinį kapą, o pilkapyje Nr. 1 buvo du lai-

dojimai: vienas iš jų griautinis, kitas - degintinis. Dalis degintinių kapų, buvusių negiliai sampile, yra sunaikinti, ir tyrinėjimų metu rasti tik paskiri degintų kauliukų fragmentėliai.

Griautiniai kapai visi buvo pilkapio centre po sampilu, 30-40 cm gylio pailgoje duobėje. Kaulai labai sunykę, išlikusios tik kaukolės ir ilgųjų kaulų dalys. Mirusieji palaidoti galva į V, tik pilkapyje Nr. 6 vaikas palaidotas galva į R. Įkapių buvo nedaug. Pilkapyje Nr. 1 prie mirusiojo peties ir galvos buvo padėta pentinis kirvis ir peilis, pilkapyje Nr. 5 - prie galvos pentinis kirvis ir peilis, o mirusiojo dešinėje ties dubens kaulais plunksnom į kojas du įmoviniai ietigaliai. Pilkapyje Nr. 6 vaiko kape rasta tik ant kaklo buvusi nedidelė stiklinių karoliukų apvarėlė.

Degintiniai kapai buvo arba pačiame pilkapio sampile (pilkapis Nr. 1), 1,2 m nuo centro, 30 cm gilumoje prakastoje duobelėje, arba jau po sampilu iškastoje pailgoje didelėje duobėje, pilkapio centre (pilkapiai Nr. 3 ir Nr. 7). Pilkapyje Nr. 7 kapo duobė buvo beveik tokios pat formos ir matmenų kaip ir griautinio kapo (200x 60x80 cm dydžio), degintiniai kauliukai be degėsių išbarstyti visame duobės plote plonu sluoksneliu, o vienintelė įkapė - geležinis pentinis kirvis - padėta duobės ŠV pakraštyje.

Visuose tyrinėtuose pilkapiuose, išskyrus pilkapį Nr. 6, rasti palaidoti tik vyrai. Jų įkapės: geležiniai pentiniai siauraašmeniai kirviai, peiliai ir įmoviniai ietigaliai. Kirviai siauri, ilgi, 17-24 cm ilgio, ašmenys 6,5-7,2 cm pločio. Peiliai tiesiomis nugarėlėmis, įkotės platokos. Peilių ilgis - 16-20 cm. Pilkapyje Nr. 5 rasti ietigaliai yra įmoviniai, vienas yra 23,8 cm ilgio lauro lapo formos plunksna, kitas - 26 cm ilgio su dviem užbarzdom.

Vaiko kapelyje rasta kaklo apvarėlė sudaryta iš 10 karoliukų, iš kurių 3 maži, plokšti, rusvos masės, vienas žalsvas stiklinis,

3 mėlyno stiklo, pailgi plokšti, statinaitės formos ir 3 stikliniai, apvalūs, balzganos spalvos, labai trapūs, apnykę.

Pagal negausias įkapes ir pilkapių struktūrą Želmeniškės pilkapynas datuotinas V-VI m.e.a.

Ignas Jablonskis

SŪDĖNŲ PILKAPIAI

Ši sunykusių pilkapių grupelė yra Kretingos rajone, Šventosios upės kairiajame krante, slėnio rytinėje pašlaitėje, 1,4 km į Š nuo tilto per Kulšės upelį kelyje Laukžemė - S. Įpiltis ir 0,6 km į V nuo kelio Laukžemė - S. Įpiltis. Kraštotyrinės išvykos metu ją aptiko Bronė Jablonskienė.

Iš išorės atskirų pilkapių nebegalima įžiūrėti. Išsiskiria tik apie 20 m pločio, 30 m ilgio ir 0,50 m aukščio pakilumėlė.

Padedant Laukžemės kolūkiui, 1982 m. birželio mėnesį atlikti žvalgomojo pobūdžio kasinėjimai. Tyrinėtas kalvelės P pakraštys, atkastas 62 m^2 plotas. Po 10-15 cm storio sąnašinio smėlio-velėnos sluoksniu buvo daug įvairaus dydžio lauko akmenų, kurie nebuvo sudėti kokia nors tvarka. Pašalinus iš vietų pajudintus akmenis, išryškėjo ankstyvajam geležies amžiui būdingo pilkapio akmenų vainikai.

Pilkapio centre, tiesiai ant velėnos iš vidutiniškai 35x30x23 cm didumo akmenų buvo sukrautas 3 m diametro (išorėje) centrinis vainikas. Vienos eilės vainiko pagrinde likę 29 akmenys, o 12 akmenų tebegulėjo šio vainiko antrajame aukšte. Vainiko pagrindo akmenys apie 10 cm susmegę į pirminę velėną ir dabar jų apačia yra apie 55 cm žemiau esamojo žemės paviršiaus.

Antrasis akmenų vainikas kiek pailgas. Jo išorinis diametras